

NAGYVÁROSI FÉLELEM ÉS SZORONGÁS

1. A bűnmegelőzés fogalmi és tartalmi kérdéseiről

1.1. A bűnmegelőzés fogalmi kérdéseiről

A bűnmegelőzés fogalmi kérdéseiről, a mögöttük meghúzódó tartalom elemeiről több évtized alatt könyvtárnyi irodalom halmozódott fel. Nagy részük ma már tananyag annak ellenére, hogy sem az elméletfejlesztés, sem a gyakorlati kimunkálás folyamata nem zárult le. A különböző nemzetközi szervezetek és munkamegbeszélések is állandóan napirenden tartják a témát.

Ez utóbbi körbe tartozik és a továbbiak szempontjából iránymutatónak tekinthető az ENSZ Szociális és Gazdasági Tanácsának bűnmegelőzéssel és büntető igazságszolgáltatással foglalkozó bizottsága 2002. évi bécsi munkaülésének tervezetében foglalt gondolatsor.¹ Ennek D) alpontja a 19–34. szakaszokban tárgyalja a felelősségteljes bűnmegelőzés (Responsible Crime Prevention) legfontosabb elemeit. Ebből kitűnik, hogy a *megelőzés három*, egymással egyenrangú *célterülete*: a (potenciális) *bűnelkövető*, a *bűncselekményi szituáció* és a *közösség*. Ez utóbbi körben az elmúlt években felerősödött az a nézet, hogy nem elég a bűnt megelőzni, hanem ugyanilyen fontos a bűnözéstől való félelmet csökkenteni, illetve

¹ Prevention of Crime Report of the meeting of the Group of Experts on Crime Prevention. Draft. Commission on Crime Prevention and Criminal Justice. Eleventh session Vienna, 16–25 April 2002. Item 4 on the provisional agenda United Nations Economic and Social Council E/CN.15/2002/4 31. January 2002

a lakosság biztonságérzetét növelni.² A tervezet külön kitér a kormányok abbéli felelősségére, hogy megteremtődjenek a bűnmegelőzés szervezeti és anyagi feltételei. A szakértői bizottság ugyanígy hangoztatta a bűnmegelőzés nemzetközi együttműködésben való művelésének szükségességét, amelyhez a fejlett államoktól segítséget vár a fejlődő és a rendszerváltó országok számára.

A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a bűnözéssel szembeni fellépés hatásossága sokféleképpen növelhető. Ezek *egyike*, hogy nemcsak a büntető törvénykönyvbe ütköző jelenségekkel szemben tesznek lépéseket, hanem azokkal a széles értelemben vett közrendet sértő jelenségekkel szemben is, amelyek riasztják a normakövető és vonzzák a normasértő állampolgárokat.³ Már ez a tény is jelzi, hogy helytelen az a szemlélet, amelyik merev határvonalat húz a bűncselekmények és a büntetőjogias (úgynevezett kettős alakzatú) szabálysértések kezelése közé. E szabálysértések jelentős része egyrészt a bűncselekmények előszobája, másrészt gyakran csupán a véletlentől függő cselekmények, illetve elkövetőik minősítése. Az antiszociális tettek egy részénél ennek a határvonalnak a meghúzása sokszor nem szakmai, hanem politikai érvek alapján dől el. (Gondoljunk itt olyan esetekre, mint a vagyoni kárérték határának, a prostitúciónak, a kábítószer-élvezetnek vagy a graffitiknek a megítélése.)

² A felismerés önmagában még Magyarországon sem új keletű. Erre különösen Korinek László számos alapozó kutatása, az ezeken alapuló monográfiái, továbbá számos – részben ebben a monográfiában is ismertetendő – egyéb kutatási beszámoló a bizonyíték.

³ Jó példa erre az angol Crime and Disorder Act (1998), amely 37. fejezete I. részében együttesen tárgyalja a bűncselekményeket és a rendellenes cselekményeket, illetve a velük szembeni stratégiát. <http://www.hms0.gov.uk/acts/acts1998/19980037.htm>

A *másik* – kedvező esetben az előbbihez társuló, azt kiegészítő – eszköz a prevenciós tevékenység megosztása az államapparátus és a lakosság között. Ennek számos módja ismert, közös jellemzőjük azonban, hogy az államnak elő kell segítenie ezeket, a főként a kriminálpolitikán kívül eső erőfeszítéseket. A segítség számos formája lehetséges, kezdve a jogalkotási, szervezési tevékenységtől az anyagi háttér megteremtésén keresztül a prevenciós politika olyan eszközeiig, mint a közreműködés a lakókörnyezet tervezésében és alakításában.

Az ma már – legalábbis a hozzáértő szakemberek körében – általánosan elfogadott nézet, hogy a kriminálpolitikai eszköztár, ha nem is mellőzhető, a hatékony bűnmegelőzés érdekében nem elégséges. Sőt ismert olyan álláspont is, amely szerint a kriminálpolitika – benne a büntetőjog – eszköztára nem is a prevenciót célozza, legfeljebb – mintegy mellékhatásként – azt is szolgálja.

Magyarországon a bűnmegelőzés szervezett formában történő művelésére tett erőfeszítések több évtizedre nyúlnak vissza.⁴ Már a rendszerváltozás előtti időszakban is napirendre tűzték egy bűnmegelőzési törvény megalkotását. Ennek egyik különös oka az 1980-as évektől megfigyelhető és regisztrált bűncselekményszám-emelkedés. Mint ismeretes, erre mind a mai napig nem került sor. A múlt század kilencvenes éveinek közepétől, tehát a legutolsó bűnözési csúcs éveitől élénkültek meg azok a jogalkotási folyamatok, amelyek egyrészt a közbiztonság növelését, másrészt a bűnözés csökkentését tűzték ki célul. A 2002-ben hatalomra kerülő kormányerők pedig artikulált feladatként tűzték ki részint a bűnmegelőzés

⁴ Erről részletesen Irk Ferenc: *Közbiztonság és bűnmegelőzés*. Belügyi Szemle, 2001/9., 18–30. o., illetve az ott felsorolt forrásmunkák.

korábbinál rendszeresebb menedzselését, részint egy ezt szolgáló törvény meghozatalát, ennek előfutáraként született egy e témával foglalkozó kormányhatározat⁵, valamint egy tematikus országgyűlési határozat⁶ és az ahhoz kapcsolódó cselekvési program⁷.

A magyarországi kriminológusokból álló szakemberek⁸ a bűnmegelőzési törvény tervezetének előkészületi munkálatai folyamán, 2002 június–júliusában lefolytatott munka-megbeszélések eredményeként – egyebek között – a következő fogalomdefinícióban állapodtak meg.

*A bűnmegelőzés: a bűnözés és a bűnözéstől való félelem elleni állami és nem állami beavatkozások összessége. Bővebben: a bűnmegelőzés a bűnözés társadalmi és egyéni okainak, valamint a bűnelkövetés feltételeinek befolyásolására alkalmas stratégiák és eszközök rendszere.*⁹

A bűnmegelőzés kezelése tehát akkor tekinthető lefedettnek, ha az előző fogalomkörbe tartozó valamennyi stratégiát és eszközt a ma ismert körben alkalmazzák. Ezen belül – tekintettel a posztmodern társadalmakban, ahová a miénk is tartozik, a társadalmi hasznosság szempontjai körében a költségtényezők

⁵ A kormány 1002/2003. (I. 8.) kormányhatározata a bűnmegelőzés hatékonyságának növelése érdekében szükséges egyes kormányzati feladatokról.

⁶ A Társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 115/2003. (X. 28.) országgyűlési határozat.

⁷ 1009/2004. (II. 26.) kormányhatározat.

⁸ A munkacsoport tagjai: *Finszter Géza, Gönczöl Katalin, Irk Ferenc, Kerezsi Klára*. A munka kezdeti fázisában részt vett *Kacziba Antal*, később *Hegedűs András* is.

⁹ E definíció lényegében egybevág az Európai Unió Tanácsának 2001. május 28-i döntésében rögzített, részletező meghatározásával.

egyre növekvő szerepére – azok a stratégiák és eszközök számíthatnak elsőbbségre, amelyek hatékonysága egyrészt mérhető, másrészt a befektetés megtérülése bizonyítható.¹⁰

1.2. A prevenció néhány tartalmi kérdése

Előljáróban érdemes megemlíteni, hogy az Országos Büntmegelőzési Tanács megalakulása (1995) után több szinten és tudományos igénnyel foglalkoztak a büntmegelőzéssel. Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet bábáskodása mellett 1997-ben napvilágot látott az országos büntmegelőzési program. Megemlítendő: ebből a koherens, a büntmegelőzés valamennyi lényeges területével kiegyensúlyozottan foglalkozó forrásmunkából az évek folyamán a gyakorlati szakemberek is sokat merítettek. 2003-ban kormányhatározat¹¹ született arról, hogy a büntmegelőzéssel a korábbinál szervezettebben kell

¹⁰ Tény, hogy a büntmegelőzés hatékonyságmérése világszerte hagy kívánnivalókat maga után. Ennek következménye viszont az lehet, hogy egyrészt bizonyos – főként államilag támogatott – prevenciósi tevékenységek annak ellenére folynak, hogy hatástalanok, míg más, hatékony módszerek alkalmazására nem kerül sor; másrészt ennek folytán nem derül ki, hogy az egyik helyen kétségtelen sikereket felmutató prevenciósi tevékenység egy másik környezetben alkalmatlan a kitűzött cél elérésére. Erről bővebben: Steven P. Lab: *Crime Prevention: Where Have We Been and Which Way Should We Go?* In: Steven P. Lab: (ed.): *Crime Prevention at a Crossroads*. Anderson Publishing Co., Cincinnati, 1997, pp. 12–13.

¹¹ A kormány 1002/2003. (I. 8.) kormányhatározata a büntmegelőzés hatékonyságának növelése érdekében szükséges egyes kormányzati feladatokról szól. Említést érdemel: ez a kormányhatározat a konkrét feladatok között első helyen [3a) alpont] említi az országos büntmegelőzési program megvalósításának szükségességét. A kormányhatározat mellékletét jelentő cselekvési program 9. pontjában (büntözésföldrajzi információs rendszer létrehozatala) az országban elsőként teremti meg intézményesen is az alapját a szituációs büntmegelőzésnek, amit támogat a cselekvési program 6. és 7. pontjában a büntözési helyzet reális mérésének lehetőségét megteremtő feladatsor. Ez a kormányhatározat a büntmegelőzés egészét kívánja átfogni. Ezért sajnálatos: az időben később született, az előzőekben már idézett stratégia készítői, úgy tűnik, hogy nem ezen az úton jártak.

foglalkozni. Az igazságügyi tárca elkészítette a bűnmegelőzéssel foglalkozó országgyűlési határozat tervezetét.¹² A tervekkel ellentétben sem 2003-ban, sem ez után nem történt meg az elmúlt mintegy három és fél évtized alatt többször elhatározott, azonban mindannyiszor hamvába holt bűnmegelőzési törvény megalkotása.

Már most szögezzük le: *a bűnmegelőzés nem azonos a társadalmi bűnmegelőzéssel*, utóbbit egyébként a nemzetközi szakirodalom jószerevével nem is ismeri.¹³ A külföldi szakirodalomban használatos „community-based crime prevention” ugyanis nem azonos a kommunális bűnmegelőzéssel, még kevésbé a társadalmi bűnmegelőzéssel. A külföldi szakemberek szerves egységként kezelik az elsődleges (primer), a másodlagos (szekunder) és a harmadlagos (tercier) prevenciót, mert azok elemei kölcsönös függésben vannak egymással, adott esetben egymást kiegészítik.¹⁴

¹² Figyelmet érdemel az említett országgyűlési határozati javaslat útja, ami a címválasztásban is jól nyomon követhető. Amíg a munkaanyag első változata még a “Nemzeti bűnmegelőzési stratégia” elnevezést viseli, addig a második már a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szól. A két anyag szemléletében azonban több a közös, mint ahogy azt a címválasztás közötti eltérés sejtene engedné. Azonban mindkét – egyébként igen magas színvonalú – javaslat megcsonkítja a bűnmegelőzés általánosan elfogadott definíciójának tartalmát.

¹³ Kivételként érdemes hivatkozni Knutssonra, aki szerint „a bűnmegelőzési intézkedéseket gyakran két csoportra osztják: a társadalmi (social) és a szituációs megelőzésre”. Vö. Anthony E. Bottoms: *Crime prevention facing the 1990s*. Policing and Society, 1/1990. A társadalmi megelőzés célja különféle, a bűnözéssel kapcsolatban álló társadalmi folyamatok és körülmények megváltoztatása.

Vö. Francis J. Gladstone: *Co-ordinating crime prevention efforts*. Home Office Research Study No. 62. HMSO, London, 1980. Johannes Knutsson: *The Swedish Experience of Situational Crime Prevention*. Studies on Crime and Crime Prevention, vol. 7., no. 2, 1998, pp. 189–212.

¹⁴ Így: Edwin Kube: *Systematische Kriminalprävention*. BKA Forschungsreihe Sonderband, Wiesbaden, 1987, S. 9–12. Kisebbs eltérésekkel az azóta megjelent munkák is ezt a rendszert követik.

A háromféle megelőzés lényege a következőkben összegezhető: az *elsődleges (primer) prevenció* a bűnözést a gyökerénél ragadja meg, mégpedig azzal, hogy világossá teszi a normákat, és ezáltal stabilizálja a jogtudatot (pozitív generálprevenció), és – ideális esetben – kiküszöböli a bűnözés mélyen fekvő okait (mint például szocializációs deficit, vagy szociostrukturális hiányosságok), továbbá vonzóvá teszi a jogkövetést annak jutalmazásával. A *másodlagos (szekunder) prevenció* a bűnözés ellen annak felületi szintjén küzd, elsődlegesen az elrettentés eszköztárával. Az aktuálisan veszélyeztetett, illetve támadó személyt a bűnalkalmak struktúrájának megváltoztatásával vagy a normakövető magatartás vonzerejének megnövelésével tartja távol a bűncselekménytől. A *harmadlagos (tercier) prevenció* a tettesre összpontosít a büntetés, a kezelés és a reszocializáció eszközeinek alkalmazásával, a visszaesés elkerülése érdekében.

A *másodlagos bűnmegelőzés* a bűnözéssel felületi szinten küzd meg. Azáltal, hogy

- a tettalkalmak struktúráját megváltoztatja,
- a felderítési kockázatot megnöveli,
- a haszon nagyságának valószínűségét minimalizálja.

Mindebből következik, hogy a bűnmegelőzés ma már nem kizárólagos rendőri feladat.¹⁵

Az a felfogás, amelyik – szóhasználatban és jórészt tartalmilag is – a társadalmi bűnmegelőzést a bűnmegelőzéssel azonos fogalomként kezeli, de legalábbis kifejezésében ezt sugallja, félrevezető. Mégpedig azért, mert a nemzetközileg elfogadott fogalomkezeléstől eltérően a megelőzést a primer prevencióra

¹⁵ Christian Weicht: *Kriminalprävention aus Sicht der Polizei – eine Aufgabe auch für Architekten und Stadtplaner?* Die Kriminalprävention, 1/2002., S. 4–11. http://www.e-doca.eu/docs/Kriminalpraevention_und_Polizei.pdf

szűkíti. Ez ugyanis, miközben bőséges alkalmat kínál szárnyaló elképzelések felvázolására, kevesebb *rövid távon is* hasznosítható és *mérhetően sikeres* javaslattal szolgál a napi gyakorlat – elsősorban a *lokális szinten* megragadható prevenciók törekvések – számára.

Épp ezért látszik hasznosnak áttekinteni a prevenció reális és irreális elemeinek viszonyát. A több évtizede folyó külföldi kísérletek – nem utolsósorban ezek kudarcai – segítséget nyújthatnak a kiegyensúlyozott és a prevencióért *felelősséget vállaló* szervezetek, intézmények számára a helyes arányok kialakításához.

Mikor tekinthető egy elképzelés hasznosnak? Ehhez – mai viszonyaink ismeretében – legalább a következő feltételeknek kell megfelelni:

1. A bűnmegelőzés vonja hatókörébe a bűnözés csökkentésében szerepet játszó teljes területet. Azaz *a primer, a szekunder és a terciér prevenció rendszerében egységet alkot*, és ezen belül határozhatók meg a *súlypontok* (például az országos, a regionális és a lokális kihívásokra adandó válaszok megfelelő súlyozása).
2. Tekintettel arra, hogy a bűnmegelőzés mindig *válaszreakció* a bűnözés kihívásaira, ezért különösen fontos annak megismerése, hogy milyen a jelenség. A bűnözéssel mint tömegjelenséggel szemben azonban a prevenció eszköztára meglehetősen korlátozott. Ezt az állítást támasztják alá az elmúlt évtizedek prevenciókudarcai. Az egyes bűnelkövetésekre ható jelenségek megismerése segíthet a korábbinál hatékonyabb prevenció lehetőségeinek megtalálásában, ez azonban csaknem mindig egyedi jelenségek sorozatvizsgálatából

levonható, absztrahálható megállapításokra támaszkodik. Más szavakkal: a bűnözés ellen – általánosságban – nem lehet küzdeni. Lehet külön-külön az egyes, összetartozó ismérvek alapján egyneműsíthető bűncselekményfajták (és „társadalmi rendetlenségek”) ellen fellépni, mint például a fiatalok kábítószer-bűnözése, a vagyon elleni, az élet elleni, a közlekedési bűnözés. Lehet, hogy ha ezek közül egyikre vagy másokra helyezzük a hangsúlyt, akkor azt a látszatot keltjük, mintha az össz-bűnözés ellen lépünk fel. Ha a vagyon elleni bűnözést helyezzük a középpontba, akkor a „nagy tömeg” és a „sokak félelme” ellen lépünk fel. Ha az utcai erőszak megfékezésére helyezzük a hangsúlyt, akkor a „nagy félelem” leküzdése kerül előtérbe.

3. Ez a megközelítés azonban súlyos veszélyt is hordoz. Azt a látszatot keltheti, hogy ha ezek ellen, a lakosságot ilyen-olyan okokból súlyosan irritáló (és ezért a prevenciók szervezeteket nyomás alatt tartó) jelenségekre helyezzük a hangsúlyt, akkor valóban és feltétlenül a társadalomra leginkább veszélyes cselekmények ellen lépünk fel. (Hogy milyen sikerrel, arról még esik szó.) A társadalomra veszélyesség és annak szubjektív megélése azonban nem feltétlenül (sőt igen gyakran nem) esik egybe. A hatékony bűnmegelőzésnek azonban a *társadalomra súlyos veszélyt jelentő devianciákból kell kiindulnia*¹⁶, és a kategorizálást ennek ismeretében kell elvégezni.
4. A bűnmegelőzésnek egy költségérzékeny társadalomban olyan intézkedéseket kell javasolnia, amelyekkel a ráfordított pénzeszegek nemcsak hogy megtérülnek, de

¹⁶ Még akkor is, ha e fogalmat úgy tűnik, számúzik a következő büntető törvénykönyvünkben.

a befektetés hasznossága megfelelő módszerekkel mérhető, és így adekvátan bizonyítható.¹⁷ Ezt ma már egyre gyakrabban el is várják azok a szervezetek, amelyek a költségfedezetet adják. Sőt lassan már pályázni sem lehet olyan ötlettel, amelynek rövid távú megtérülése már előre megfelelően magas szinten nem valószínűsíthető. Csak az ilyen elveket magáévá tevő programot lehet a *racionális bűnmegelőzés* fogalmkörébe sorolni.

5. A komplex bűnmegelőzés (mint már láttuk) nemcsak a konkrét közösség által szubjektívált, hanem a külső, szakértő szemlélő által is annak tartott bűncselekmények súlyossági rangsorából indul ki, és ennek alapján határozza meg a prioritásokat. A súlypontok kiválasztásakor azonban annak a szempontnak is teret enged, hogy az egyes beavatkozások – tekintetbe véve azok idő- és költségzsükségletét – milyen módon és időtávban hasznosulnak. Szerencsés esetben (azaz helyes súly-

¹⁷ Ezt hangsúlyozza Hans-Rüdiger Volkmann: *Kriminalprävention benötigt (mehr) Evaluation*. Die Kriminalprävention 4/2001., S. 129–133.; továbbá: Joachim Oberfell-Fuchs: *Kommunale Kriminalprävention in Freiburg*.

<http://www.iuscrim.mpg.de/forsch/krim/oberfell1.html>; Thomas Feltes: *Die kriminologische Regionalanalyse als Einstieg in die Evaluation polizeilicher Maßnahmen*. <http://www.felix-verlag.de/feltes/doc/Evaluation.doc>; Lawrence Springall: *Crime Prevention Victoria; on secondment from Home Office. United Kingdom*. Australian Institute of Criminology 2002; [PEGnet] Seminar on Crime Prevention Evaluation in the UK. 2002.

<http://maillists.uwa.edu.au/pipermail/pegnet/2002q3/000061.html>; Understanding Public Car Parks, Crime and CCTV: Evaluation Lessons from Safer Cities. <http://www.crimereduction.gov.uk/cctv2.htm>; David G. Smith – Mick Gregson – James Morgan: *Between the Lines: an Evaluation of the Secured Car Park Award Scheme*. Home Office Research, Development and Statistical Department. March 2003. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/hors266.pdf> A bűnmegelőzés és az evaluáció kapcsolatával foglalkozó forrásanyagok körében egyébként a Google keresőmotor angol nyelvterületen 1 220 ezer, német szövegkörnyezetben 10 900 forrást talált (2007. októberi állapot).

pontmegválasztás után) a közösségi igény össze-
találkozhat a szakmai prioritással. Ehhez nyújt segítséget
a *szekunder prevenció* szakszerű alkalmazása. A közép-
pontban itt az aktuális tett áll, annak körülményeivel
együtt. A bűncselekmény és környezete, a bűn-
cselekmény és annak szereplői kerülnek a figyelem
homlokterébe. Tény, hogy ebben az esetben kilépünk az
illúziók, a nagy álmok birodalmából a napi valóságba, a
realitások közé, azt a földhözragadt célt tűzve magunk
elő, hogy *egyed, konkrét bűnelkövetéseket sikerüljön
megakadályozni*. A tett-büntetőjogra alapozó krimi-
nológiai gondolkodás számára ez az egyetlen, a valóság
talaján nyugvó megközelítés.

Az elmondottakkal nem szeretnénk azt a látszatot kelteni,
mintha lebecsülnénk akár a szocializáció megváltoztatására
alapozó primer, akár az (elkövetői) érdekek és az értékek
megváltoztatására apelláló tercier megelőzés fontosságát.
Mindkettőnek helye van a megelőzésben. Az első esetben
azonban naivitás volna azt képzelni, hogy a *költségérzékeny
közösségek reprezentánsai* (legyen az az állam vagy az
önkormányzat) a következőkben figyelmük középpontjába
fogják helyezni a társadalmi igényeknek inkább megfelelő,
„beválásképesebb” társadalmi egyedek kialakításának krimi-
nológusok, szociálpolitikusok által aprólékos gonddal kidol-
gozott, ám mind ez ideig egzakt módon alig verifikált (mert nem
verifikálható) programjait. Ennél valamivel több reményt lehet
fűzni (mert erre több a gyakorlati bizonyíték) a már bűnelköve-
tővé vált személyek reszocializációját célzó beavatkozásokhoz.
Az azonban nem tagadható: itt már igazából nem megelőzésről,
hanem valamilyen, a társadalom hangadó része által kedvezőt-
lennek minősített (bűnöző) karrier megszakításáról van szó.

Mi lenne, ha a súlypontot – mint azt a jól-rosszul, de világszerte évtizedek óta működő és egyre fejlődő prevenciós intézmények többsége teszi – a szituációra helyeznénk? Abban az esetben, ha azt szeretnénk, hogy az emberek ne csak megtanuljanak a bűnnel együtt élni, hanem esélyük legyen arra is, hogy azt elkerüljék, valószínűleg nincs más választás, mint ennek a szemléletnek (továbbra is) elsőbbséget adni. Azzal a nem csekély kiegészítéssel, hogy azt a jelenleginél sokkal szervezettebben és magasabb szinten kell megtanulni és a gyakorlatban alkalmazni. A következő részben erről fejtjük ki gondolatainkat.

2. Félelem és szorongás – elméleti alapok

2.1. Bevezető

Európa a 21. század elején több ezer éves történelmének – legalábbis békés időszakait tekintve – vélhetően legmarkánsabb átalakulásán megy keresztül. Lezárulóban van az osztálytársadalmak több évszázados időszaka. Többé-kevésbé véglegesnek tekinthető nemzetállamok határai bontakoznak ki, amelyek közül sokra hamarosan azok „légiesülése” vár. Bár az egyesült Európa-pártiak és az úgynevezett euroszeptikusok vitája nem jutott nyugvópontra, a sok harcot megélt földrész lassú újraegyesülése feltartóztathatatlan folyamatnak látszik.

Ebben az Európában már több évszázada döntő szerepet játszanak a városok, de legalábbis a városias települések. Ezek kulturális, közgazdasági szerepének ecsetelése nem ennek a dolgozatnak a feladata. Utalunk azonban arra, hogy valamely európai ország közbiztonságának alakulása szempontjából már régóta nem közömbös, hogy mit produkálnak a városai, amelyek szerepe még inkább felértékelődik akkor, ha azt vizsgáljuk: milyen az emberek közbiztonságról alkotott véleménye; másképp fogalmazva: milyen a városlakók biztonságérzete.

Az új évezred Európájának olyan problémákkal is meg kell küzdenie, amelyekre korábban már voltak ugyan példák, ezek azonban rég feledésbe merültek. Ilyen a manapság meglehetősen egyszerűsítéssel csak „új népvándorlásnak” nevezett migrációs folyamat, amely megint csak elsősorban a városokat érinti. S természetesen ebben a környezetben érhetőek tetten az elmúlt évszázadok Európájának ma már világjelenséggé terebélyesedett gondjai, mint a társadalom fősodrából leszakadók, munkanélküliek, hajléktalanok „kezelése”.

Bár olykor az az érzés támadhat, hogy a vidék nagyobb bajban van, mint a város, a hangerő azonban tévútra viheti az óvatlan szemlélőt. A 21. század Európájának jó- vagy balsorsa nem ezen országok vidéki népességének közérzetén, hanem a városi problémák sikeres vagy sikertelen kezelésén fog eldőlni. Minden modern államberendezkedés egyik fontos jellemzője a folyamatok átláthatósága (transzparenciája). Ha a városokban ellenőrizhetetlen folyamatok indulnak meg (például önkényes lakásfoglalásokkal, „bádogvárosok” kialakulásával, bizonyos közösségi helyeknek a többség számára elviselhetlenné válásával), azok később többnyire nem vagy csak jelentős károk elviselésével kanalizálhatók. Ha az európai városok képesek úrrá lenni gondjaikon: a földrészünk életképessége többé-kevésbé megmaradhat.

Azért csak többé-kevésbé, mert a 21. század a sokat emlegetett globalizációval párhuzamosan olyan problémák halmazát is kénytelen magával cipelni, az ezekből keletkező próbatételekre adekvát válaszokat találni, amelyek messze túlmutatnak egy-egy város, állam vagy akár nagyobb régió lehetőségein. Az osztálytársadalmak rendszeréből a világ még a 20. század második felében megindult a rizikótársadalom irányába. Ez

nemcsak új problémákat, hanem a korábbi évszázadokban megszokottaktól alapvetően eltérő prioritásokat és eddig ismeretlen problémamegoldások kitalálását teszi – méghezzá sűrgetően – szükségessé.¹⁸

Ma még nem ismerjük, hogy ezekre a változásokra egyrésről a társadalom, másrésről az annak képviselétét ellátó politika, nemkülönben a társadalmi változásokkal párhuzamosan alakuló és eme átalakulásokra egyre nagyobb befolyással bíró gazdasági erőközpontok hogyan fognak reagálni. Azt tudjuk, hogy az utóbbi folyamatok iránt valamennyi, eddig említett közvélemény-formáló erő egyelőre teljes mértékben érzéketlen. Érdeklődésüket egyik irányból a globalizációval együtt járványszerűen terjedő nemzetközi (és gyakran szervezett) bűnözés, másrésről a lakosság mindennapjait megkeserítő, a lakossági biztonságérzetet rövid távon befolyásoló hagyományos devianciák (ezek körében az idesorolható bűnelkövetési formák) kötik le.

A városi lakosságot azonban a helyben megjelenő napi problémái kötik. Az előzőekben vázlatosan bemutatott, mindennapjait megnehezítő vagy megkeserítő problémáitól fél vagy szorong. Nem véletlen, hogy épp ennek szakirodalma oly bőséges, hogy már-már áttekinthetetlen.

Figyelmet érdemelnek azok a vizsgálatok, amelyek a városi élet új jelenségeivel és ezek kriminogén hatásával foglalkoznak. Ilyenek például azok a szociológiai vizsgálatok, amelyek a bevásárlóközpontok és a hagyományos börtönök közötti hason-

¹⁸ Erről részletesebben Irk Ferenc: *Biztonságérzet rizikótársadalomban?* In: Korinek László – Köhalmi László – Herke Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. Pécs, 2004, 59–72. o.

lóságot taglalják.¹⁹ Itt is, ott is az embereket pontos magatartási szabályok betartására kötelezik, a videokamerák és biztonsági őrök szigorú rend szerint követik valamennyi, az áruház meghatározott körzetén belül tartózkodó személy minden mozdulatát.

A rendőrséget pedig – ahol ezt a változást egyáltalán észlelik – közelítik a lakossághoz, hogy szorongásai oldásában közreműködjön és növekedjen a biztonságérzete.²⁰

2.2. Statisztikai áttekintés

Az elmúlt másfél évtized kriminálstatisztikáját megtekintve szembetűnik, hogy az *ismertté vált bűncselekményeket* gyakorlatilag változatlan nagyságrendben (78-80% között) városokban követik el (1. számú táblázat és ábra).

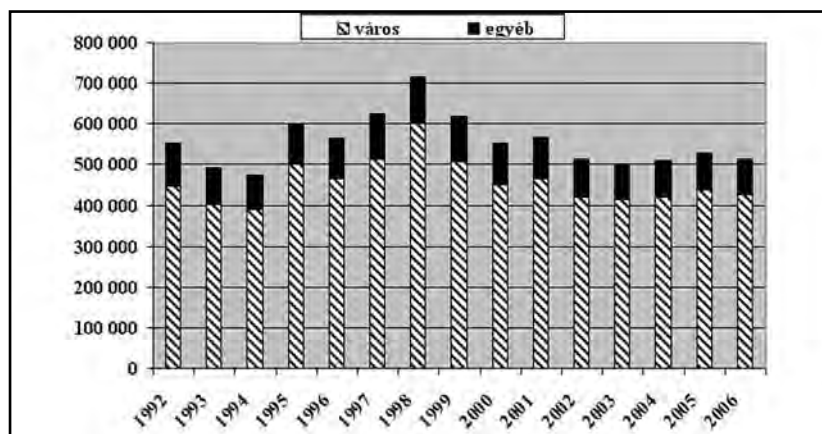
¹⁹ Almut Bierenheide – Aldo Legnaro: *Shopping in Hochsicherheitstrakt?* Sicherheitstrategien verschiedenartiger Konsumlandschaften. *Kriminologisches Journal*, 35. Jg., 2003, Heft 1., S. 3–16.

²⁰ Erre lásd például Wesley G. Skogan: *Community Policing in Chicago*. In: Wesley G. Skogan (ed.): *Community Policing. Present Highlights*. Cleveland Press, 1998, pp. 159–174.; Wesley G. Skogan: *Bürgernahe bringt Erfolg. Das Konzept der kommunalen Polizeiarbeit in Chicago*. *Der Überblick*, 1/98., S. 28–30.; Ernst-Heinrich Ahlf: *Planung kriminalpräventiver Prozesse*. *Die Kriminalprävention*, 5/2000., S. 193–197.; Werner Sohn: *Kriminalprävention in europäischer Perspektive*. *Kriminalistik*, 1/2003., S. 31–38.

1. számú táblázat és ábra

Bűncselekmények az elkövetés helye szerint (1992–2006)

Év	Ismertté vált bűncselekmények száma	Az elkövetés helye/város	%
1992	447 215	340 930	76,2
1993	400 935	309 652	77,2
1994	389 451	304 169	78,1
1995	502 036	402 150	80,1
1996	466 050	367 045	78,8
1997	514 403	402 572	78,3
1998	600 621	485 233	80,8
1999	505 716	391 937	77,5
2000	450 673	349 791	77,6
2001	465 694	362 420	77,8
2002	420 782	328 542	78,1
2003	413 343	326 234	78,9
2004	418 883	328 791	78,5
2005	436 522	344 936	79,0
2006	425 941	339 699	79,8

Az utóbbi tizenöt év adatai szerint az ismertté vált személy elleni bűncselekmények 67-70, az erőszakos és garázda bűncselekmények 68-71, a közlekedésiek 69-70, az ifjúság és nemi erkölcs elleni bűncselekmények 70-75, az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közéleti tisztasága elleni bűncselekmények 51-73, a közrend elleni bűncselekmények 81-83, a gazdasági bűncselekmények 65-90, a vagyon elleni bűncselekmények 78-79%-át városokban követik el. Az ismertté vált bűncselekmények számát tekintve első helyen a vagyon elleniek vannak. E kategóriát a közrend, a közlekedés és a személy elleni bűncselekmények követik. Már e számarányok alapján is érthető, hogy

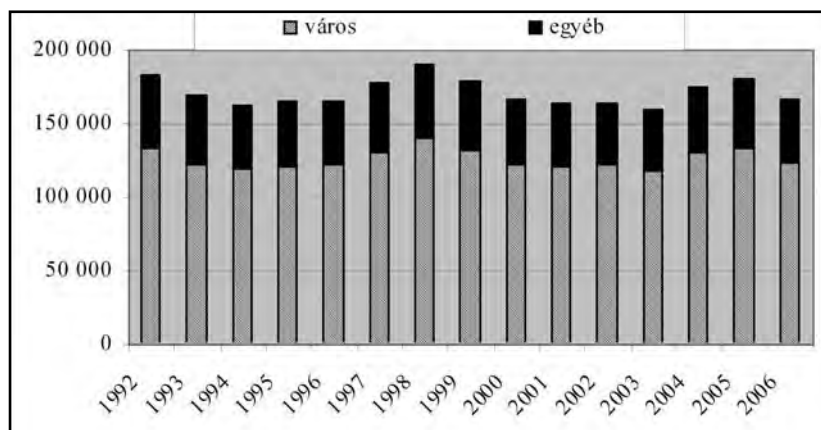
- elsősorban a városi lakosságot érinti nagy számban a bűnözés, és emiatt
- indokoltak azok a kutatások, amelyek a városi lakónépesség szorongásai között eminens figyelmet szentelnek a bűnözéstől való aggodásnak.

Az előbbtől kissé különbözik a kép akkor, ha a bűncselekmények *elkövetőinek lakóhelyét* tesszük elemzés tárgyává. Ebben az esetben azt látjuk, hogy az ismertté vált bűnelkövetőknek „csak” 63-65%-a városlakó (2. számú táblázat és ábra).

2. számú táblázat és ábra

Bűnelkövetők az elkövető lakhelye szerint (1992–2006)

Év	Ismertté vált bűnelkövetők száma	Az elkövető lakhelye/város	%
1992	132 644	82 395	62,1
1993	122 621	76 477	62,4
1994	119 494	77 080	64,5
1995	121 121	76 790	63,4
1996	122 226	78 837	64,5
1997	130 966	84 057	64,2
1998	140 083	89 554	63,9
1999	131 658	84 192	63,9
2000	122 860	78 445	63,8
2001	120 583	76 919	63,8
2002	121 885	79 482	65,2
2003	118 145	76 857	65,1
2004	130 182	84 956	65,3
2005	133 790	86 547	64,7
2006	124 171	81 845	65,9

Városlakó a vagyon elleni bűncselekmények ismertté vált elkövetőinek 65-68%-a. Ez a szám közrend elleni bűncselekmények esetében 61-63, a közlekedési bűncselekmények körében 64-66, a személy elleni bűncselekmények esetében 60-63% között ingadozik.

Ebből az következik, hogy

- a nem városlakók a városi bűncselekményekben kissé felülreprezentáltak; továbbá
- nem minden alap nélküli a városlakóknak a nem helybeliektől való szorongása.

A jelenlegi statisztikai adatszolgáltatás azt nem képes kimutatni, hogy a *bűncselekmények sértettjei* milyen arányban laknak városban, illetve vidéken. Emiatt eleve nincs lehetőség választ kapni arra, hogy milyen arányban vesznek részt városokban bekövetkező bűncselekményekben nem városlakók.

És Budapest?

Mind a bűncselekmények, mind az elkövetők számarányát tekintetbe véve megállapítható, hogy

- bár a lakosságszámhoz viszonyítva a felülreprezentáltság megvan,
- azonban a főváros szerepe lassú ütemben ugyan, de tendenciájában egyértelműen csökken (3. számú táblázat).

Az utóbbi tizenöt év budapesti adatai szerint az ismertté vált személy elleni bűncselekmények 22-32, a közlekedésiek (csökkenő tendencia mellett) 16-28, az ifjúság és nemi erkölcs elleni bűncselekmények 22-38, az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények 10-32, a közrend elleni bűncselekmények 30-42, a gazdasági

bűncselekmények 20-55, a vagyon elleni bűncselekmények 31-52%-át itt követik el. Az ismertté vált bűncselekmények számát áttekintve elsősorban a nagyfokú ingadozás tűnhet fel.

3. számú táblázat

Év	Az elkövetés helye		Budapest a városok %-ában	Az elkövetés helye		Budapest a városok %-ában
	város	Budapest		város	Budapest	
1992	340 930	132 855	39,0	82 395	21 601	26,2
1993	309 652	133 978	43,3	76 477	22 355	29,2
1994	304 169	129 160	42,5	77 080	23 798	30,9
1995	402 150	123 636	30,7	76 790	19 954	26,0
1996	367 045	146 160	39,8	78 837	20 116	25,5
1997	402 572	134 701	33,5	84 057	20 645	24,6
1998	485 233	226 224	46,6	89 554	22 265	24,9
1999	391 937	144 331	36,8	84 192	20 845	24,8
2000	349 791	120 453	34,4	78 445	19 098	24,3
2001	362 420	120 189	33,2	76 919	16 264	21,1
2002	328 542	111 445	33,9	79 482	18 032	22,7
2003	326 234	108 816	33,4	76 857	19 577	25,5
2004	328 791	115 506	35,1	84 956	21 751	25,6
2005	344 936	115 366	33,4	86 547	20 789	24,0
2006	339 699	111 924	32,9	81 845	19 061	23,3

A budapesti elkövetők cselekmények szerinti megoszlását vizsgálva kitűnik, hogy a személy elleni bűncselekmények elkövetőinek 18-26, a közlekedésiek 18-31, a nemi erkölcs elleniek 21-31, az államigazgatás és a közélet tisztasága elleniek 23-33, a közrend elleniek 23-34, a gazdaságiak 18-35, a vagyon elleniek 22-31%-a fővárosi lakos. Ezúttal is az ingadozás és számos bűncselekmény esetében a növekvő nem fővárosi elkövetői illetőség a jellemző.

2.3. A városlakók félelmei, szorongásai és közérzete

A bűnözéstől való félelemmel és szorongással összefüggő kutatások hosszú hagyományra tekintenek vissza. Amíg a 20. század első felében elsősorban a bűnelkövetők tetteire kíséreltek meg a kriminológusok magyarázatokkal szolgálni (eme erőfeszítéseket jelzi a mintegy tucatnyi teória, a hatalmas mintavételekkel lebonyolított kutatások), addig az utóbbi két évtizedben az érdeklődés mindinkább a bűncselekmények tényleges és lehetséges áldozatai felé fordult. Az irányváltás nem volt könnyű és ellentmondásoktól mentes. A bűncselekmény elkövetője minden vizsgálatnál „kéznél volt”. Nem így állt a helyzet az áldozatokkal, akiknek egy részéről a bűnüldöző hatóságok gyakran nem, sőt olykor a széles értelemben vett közvélemény sem szerz tudomást. Ez a „hiány” annál nagyobb jelentőségre tett szert, minél inkább terjedt az a szemlélet, amelyik nem elsősorban a bűnelkövetők megbüntetésére, hanem a bűncselekmények megelőzésére irányította erőfeszítéseit.

A viktimológiai kutatások hamar elvezettek ahhoz a megfigyeléshez, miszerint nem kizárólag a bűnelkövetők megváltoztatásával (például reszocializálásával, a büntetés élményének katartikus hatásával stb.) lehet visszaszorítani a bűnözést, hanem azzal is, hogy az embereket általában, a bűnelkövetők támadásának különösen kitett személyeket pedig speciálisan felkészítjük a helyes védekezésre. Ehhez azonban nemcsak a jogi procedúrában már áldozattá nyilvánítottokról, hanem a veszélyeztetettekről és a hatóság tudomására nem jutott sértettekről is több információra volna szükség. Ezt a – már nemcsak a bűnügyi tudományok művelői, hanem a politikusok által is támasztott – igényt kísérelték meg kielégíteni az úgynevezett áldozati lekérdezések, angol elnevezéssel a victim

survey-ek. E kutatások a kilencvenes évek elején váltak intenzívvé, második felében pedig számos országban rutinszerűvé.

Az első – Korinek László nevéhez fűződő – nemzetközi együttműködésben megvalósuló, és ezért az ország határain túli összehasonlításra is alkalmas felmérés Magyarországon a 20. század nyolcvanas éveiben zajlott le.²¹ A kilencvenes évek második felében – elsősorban a Belügyminisztérium felkérésére – az OKRI kutatói közül számosan vettek részt, illetve irányítottak ilyen jellegű kutatásokat. Ezek egy része ugyancsak nem nélkülözte a nemzetközi együttműködést. Ebbe a körbe sorolható az a kriminológusok és városszociológusok közreműködésével, továbbá az Európai Bizottság támogatásával 2002 és 2004 között Amszterdam, Budapest, Hamburg, Krakkó és Bécs városokban lefolytatott (úgynevezett InSec²²) kutatás, amelyet Hamburg koordinált.

Irodalom

AHLF, Ernst-Heinrich: Planung kriminalpräventiver Prozesse. *Die Kriminalprävention*, 5/2000.

BIERENHEIDE, Almut – LEGNARO, Aldo: Shopping in Hochsicherheitstrakt? Sicherheitstrategien verschiedenartiger Konsumlandschaften. *Kriminologisches Journal*, 35. Jg., 2003, Heft 1.

BOTTOMS, Anthony E.: Crime prevention facing the 1990s. *Policing and Society*, 1/1990.

FELTES, Thomas: Die kriminologische Regionalanalyse als Einstieg in die Evaluation polizeilicher Maßnahmen.

<http://www.felix-verlag.de/feltes/doc/Evaluation.doc>

²¹ Korinek László: *A magyar népesség viktimizációjának néhány aspektusa*. Jogtudományi Közlöny, 1985/1., 10–14. o.; Korinek László: *A latens bűnözés vizsgálatának módszertani kérdései*. JPTE Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 1985; Arnold Harald – Korinek László: *Bűnözési leterheltség a Német Szövetségi Köztársaságban és Magyarországon*. In: Ádám Antal (szerk.): *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XVII*. Pécs, 1986

²² InSec = Insecurities in European Cities.

GLADSTONE, Francis J.: Co-ordinating crime prevention efforts. Home Office Research Study No. 62. HMSO, London, 1980

HARALD, Arnold – KORINEK László: Bűnözési leterheltség a Német Szövetségi Köztársaságban és Magyarországon. In: **ÁDÁM Antal (szerk.):** Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XVII. Pécs, 1986

IRK Ferenc: Biztonságérzet rizikótársadalomban? In: **KORINEK László – KÓHALMI László – HERKE Csongor (szerk.):** Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. Pécs, 2004, 59–72. o.

IRK Ferenc: Közbiztonság és bűnmegelőzés. *Belügyi Szemle*, 2001/9.

KNUTSSON, Johannes: The Swedish Experience of Situational Crime Prevention. *Studies on Crime and Crime Prevention*, vol. 7., no. 2, 1998

KORINEK László: A latens bűnözés vizsgálatának módszertani kérdései. JPTE Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 1985

KORINEK László: A magyar népesség viktimizációjának néhány aspektusa. *Jogtudományi Közöny*, 1985/1.

KUBE, Edwin: Systematische Kriminalprävention. BKA Forschungsreihe Sonderband, Wiesbaden, 1987

LAB, Steven P.: Crime Prevention: Where Have We Been and Which Way Should We Go? In: **LAB, Steven P. (ed.):** Crime Prevention at a Crossroads. Anderson Publishing Co., Cincinnati, 1997, pp. 12–13.

OBBERGELL-FUCHS, Joachim: Kommunale Kriminalprävention in Freiburg. <http://www.iuscrim.mpg.de/forsch/krim/obergell1.html>

SKOGAN, Wesley G.: Bürgernahe bringt Erfolg. Das Konzept der kommunalen Polizeiarbeit in Chicago. *Der Überblick*, 1/98.

SKOGAN, Wesley G.: Community Policing in Chicago. In: **SKOGAN, Wesley G. (ed.):** Community Policing. Present Highlights. Cleveland Press, 1998, pp. 159–174.

SMITH, David G. – GREGSON, Mick – MORGAN, James: Between the Lines: an Evaluation of the Secured Car Park Award Scheme. Home Office Research, Development and Statistical Department. March 2003. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/hors266.pdf>

SOHN, Werner: Kriminalprävention in europäischer *Kriminalistik*, 1/2003.

SPRINGALL, Lawrence: Crime Prevention Victoria; on secondment from Home Office. United Kingdom. Australian Institute of Criminology 2002

VOLKMANN, Hans-Rüdiger: Kriminalprävention benötigt (mehr) Evaluation. *Die Kriminalprävention*, 4/2001.

WEICHT, Christian: Kriminalprävention aus Sicht der Polizei – eine Aufgabe auch für Architekten und Stadtplaner? *Die Kriminalprävention*, 1/2002. http://www.e-doca.eu/docs/Kriminalpraevention_und_Polizei.pdf